

Του Γιώργου Τσαντίκου και της Βαρβάρας Αγγέλη

Πριν από μερικές ημέρες βεβηλώθηκε με αγκυλωτούς σταυρούς η εβραϊκή συναγωγή στα Γιάννενα. Ήταν η κορύφωση μιας “κόντρας” που ξεκίνησε τον Αύγουστο, με αφορμή μια σειρά αντισημιτικών άρθρων που δημοσιεύτηκαν στον γιαννιώτικο Τύπο. Στην πόλη όπου 2.000 Εβραίοι χάθηκαν μέσα σε μια μέρα από τους ναζί, ο αντισημιτισμός έχει παρελθόν και, όπως φαίνεται, παρόν.

Στις 25 Μαρτίου του 1944, λίγους μόνο μήνες πριν από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σχεδόν ολόκληρη η γιαννιώτικη εβραϊκή κοινότητα, 1.850 άνδρες, γυναίκες και παιδιά, [συνεπικρατούμενη](#) δίπλα από τη λίμνη Παμβώτιδα. Ανεβαίνουν σε 80 ανοιχτά φορτηγά [αποδοχόμενα](#). Από εκεί γυρνούν ζωντανοί μόλις 163.

Μια ταλαιπωρημένη κοινότητα

Πίσω στην πατρίδα, αυτοί που γλίτωσαν ζουν ένα άλλο είδος βίας από τους ίδιους τους γείτονες και συμπολίτες τους, αφού βρίσκουν τις περιουσίες τους λεηλατημένες. Οι άνθρωποι αυτοί συνεχίζουν την ύπαρξή τους εντελώς μόνοι, χωρίς την κοινότητά τους που έχει χαθεί στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, μέσα στη βασανιστική σιωπή της πόλης.

Μια σιωπή που αρχίζει να γίνεται επικίνδυνη με την άνοδο του εθνικισμού και των ακροδεξιών οργανώσεων σε ολόκληρη την Ευρώπη τη δεκαετία του '90. Το νεοναζιστικό μάρφωμα της Χρυσής Αυγής βρίσκει χώρο χάρη στο ιδεολόγημα της εθνικής “καθαρότητας” του ελληνικού έθνους. Η μαζική μετακίνηση Αλβανών στην Ελλάδα και τα περί Μακεδονίας είναι τα γεγονότα που τη βοηθούν εκείνη την περίοδο. Ο αντισημιτισμός, βασικότατο

συστατικό του ρατσισμού, δεν θα μπορούσε να λείπει από την ατζέντα του μορφώματος αυτού κατά την “ενηλικίωσή” του.

Με την έλευση της νέας χιλιετίας, σε όλη τη χώρα καταγράφονται βεβηλώσεις εβραϊκών μνημείων, νεκροταφείων και λατρευτικών χώρων. Τα περιστατικά βρίσκονται στον φάκελο της δικογραφίας για τη Χρυσή Αυγή. Εκεί διαβάζει κανείς και για τις εκτεταμένες επιθέσεις στο εβραϊκό νεκροταφείο των Ιωαννίνων, αλλά και στη Συναγωγή από το 2002 έως το 2009.

[Στοn; πρισμα ποn;υn;](#)
[οn;δηγησεpsilon;n; στην](#)
[ρση τησ&f; ασυn;λ&i;ασ&f;](#)
[των βοn;υn;λεpsilon;n;υn;των](#)
[τησ&f; ΧΑ](#) , τα περιστατικά των Ιωαννίνων στα ισραηλιτικά μνημεία καταλαμβάνουν τέσσερις σελίδες. Η σύνδεση με την δράση της ΧΑ είναι ορατή, χωρίς ωστόσο να έχει ποτέ ταυτοποιηθεί με πρόσωπα.

Τα πρόσφατα γεγονότα

Και ξαφνικά, επτά χρόνια μετά τις τελευταίες επιθέσεις κι ενώ η δίκη της Χρυσής Αυγής βρίσκεται σε εξέλιξη, [οn;ι](#)

[αγκυn;λωτοn;i](#)
[σταυn;ροn;i](#)
[εpsilon;n;πιστρεphi;οn;υn;ν](#)

Στις 16 Σεπτεμβρίου, πριν από μερικές ημέρες, ο εξωτερικός τοίχος της εβραϊκής συναγωγής μέσα στο Κάστρο των Ιωαννίνων βάφεται με ναζιστικά σύμβολα. Το ίδιο και τοίχοι γειτονικών σπιτιών. Ο δήμος Ιωαννιτών σπεύδει πρώτος να καταδικάσει το γεγονός. Ακολουθούν ανακοινώσεις καταδίκης από τον ΣΥΡΙΖΑ, τη ΝΔ και άλλα κόμματα.

Για την έκφραση της αντισημιτικής αυτής ενέργειας, είχε δημιουργηθεί το κατάλληλο κλίμα. Η εφημερίδα «Πρωινός Λόγος» Ιωαννίνων, μία από τις μεγαλύτερες εφημερίδες του τοπικού Τύπου με γερές καταβολές στον δεξιό χώρο, δίνει χώρο στη ρητορική μίσους. Με αρθρογραφία που φιλοξενεί ([τοn; πρωτοn;](#)

[ρθροn;](#) γράφεται στις 4

Αυγούστου 2016), αμφισβητείται η σκοπιμότητα των εκδηλώσεων μνήμης για τους Εβραίους. Ο ίδιος αρθρογράφος συνεχίζει τα δημοσιεύματα και, μέσω της ιστοσελίδας stotapsi.gr, εκτοξεύει

πυρά

ενάντι

α στον πρόεδρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Ιωαννίνων,
[Μωυση Ελισάφ](#)

Με τη βοήθεια των social media, αυτή η ρητορική μίσους του τελευταίου μήνα παίρνει διαστάσεις, με διάφορους επωνύμους της πόλης να τάσσονται με τη μία ή με την άλλη πλευρά. Και η βία βρίσκει την ευκαιρία...

«Η ρητορική του μίσους προηγείται συνήθως της κάθε βίαιης πράξης», λέει ο Μωυσής Ελισάφ. Αυτήν τη φορά, ο αντισημιτισμός προσωποποιείται. Ο κ. Ελισάφ, ενεργό μέλος της τοπικής κοινωνίας που έχει διατελέσει δημοτικός σύμβουλος και πρόεδρος του Πνευματικού Κέντρου του δήμου Ιωαννιτών για πολλά χρόνια, έχει δεχθεί λεκτικές επιθέσεις μόνο και μόνο επειδή είναι Εβραίος. Πρόσφατα ανέλαβε καθήκοντα αναπληρωτή διοικητή στο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ιωαννίνων. Και αυτή η ανάληψη καθηκόντων από έναν επιστήμονα εγνωσμένου κύρους και καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, απέκτησε μια άλλη ανάγνωση από συγκεκριμένα δημοσιεύματα του Τύπου.

Βία με «προϊστορία»

Το εβραϊκό στοιχείο είναι [αναπόσπαστοn; κοn;μμάτι τησf; ταυτ&ότητασf; τωνιωαννiνων](#) . Εδώ

διέμεναν στις αρχές του αιώνα περίπου 4.000

[Ρωμανιώτεf;](#)

Εβραίοι, μια κοινότητα με ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως η ελληνοφωνία, που τους διέκρινε πάντα από τους ισπανόφωνους –και πολυπληθέστερους– Σεφαραδίτες. Οι Ρωμανιώτες είναι η αρχαιότερη εβραϊκή κοινότητα στη χώρα, αφού μαρτυρίες για την ύπαρξή τους στην Ελλάδα υπάρχουν ήδη από τον 3ο αιώνα π.Χ., ενώ οι Σεφαραδίτες κατέφτασαν μαζικά 18 αιώνες αργότερα, μετά το 1492. Μάλιστα, η ρωμανιώτικη κοινότητα των Ιωαννίνων είναι η μοναδική από τις περίπου 12 που υπήρχαν σε ελληνικές πόλεις και νησιά, που δεν αφομοιώθηκε από τους Σεφαραδίτες και διατήρησε τον ξεχωριστό της χαρακτήρα. Οι Γιαννιώτες Εβραίοι αποτέλεσαν και τον πρώτο πυρήνα της ισραηλιτικής κοινότητας της Αθήνας, της οποίας άλλωστε η παλιά Συναγωγή ονομάζεται «Γιαννιώτικη».

Η εβραϊκή κοινότητα έχει υπάρξει ζωντανή και ζωτική για τα Γιάννενα, υφιστάμενη όλες τις εγγενείς αλλαγές και αντιθέσεις. Ο Δημήτρης Χατζής περιγράφει ανάγλυφα και εξαιρετικά αυτές τις αντιθέσεις στο πρόσωπο [τοn;υn;](#) [Σαμπεpsilon;n;θe;t;a;ι](#) [Καμπιλmbda;η](#) και στον διωγμό του ποιητή Γιοσέφ Ελιγιά από την κοινότητα και την πόλη. Αυτές οι αντιθέσεις, όταν έβγαιναν πλέον από τα όρια της κοινότητας, δεν αντιμετωπίζονταν με καλό μάτι από την υπόλοιπη πόλη και κυρίως από την άρχουσα τάξη της. Η κοινωνική και οικονομική ανέλιξη Ισραηλιτών, πολύ περισσότερο δε η ανάδειξή τους σε καίριες θέσεις, προκαλούσε αντίδραση, ενισχυμένη με το φυλετικό επιχείρημα. Κάθε βίαιη έκφραση όμως χρειάζεται τον σπόρο της. Και στην περίπτωση των Ιωαννίνων, η σπορά έγινε προ πολλού.

Η στρατολόγηση του φασισμού και της ακροδεξιάς σε αυτή την αποστολή χρονολογείται στα Γιάννενα από τον μεσοπόλεμο κιόλας. Η [Εθe;t;a;νικpa;η](#) [Ελmbda;λmbda;σf;Βικpa;ιπαiδεpsilon;n;](#) [ια](#) , [τα](#) [«Τρh;o;α](#) [Ψιλmbda;οn;ν»Μεpsilon;n;ταπτυn;χ](#) [ιακpa;η](#) [διατρh;o;ιβe;t;a;η](#) [στοn;](#) [ΑΠΘa;](#) [μεpsilon;n;](#) [αντικpa;εpsilon;n;iμεpsilon;n;νοn;](#) [τ&e;t;a;ν](#) [οn;ρh;o;γma;νωσma;&e;t;a;](#) όπως έγιναν γνωστά, ήταν μια φασιστική οργάνωση με αποστολή «την καταστολή του Εβραϊσμού και του κομμουνισμού», ιδρυμένη στη Θεσσαλονίκη, με “παράρτημα” στα Γιάννενα από το 1931.

Ο Αλέκος Ράπτης, ιστορικός ερευνητής και μάρτυρας στη δίκη της Χρυσής Αυγής, μας περιγράφει μια από τις πρώτες δημόσιες συγκρούσεις στα Γιάννενα: «Στις αρχές Μαρτίου 1934 σημειώθηκαν σοβαρά επεισόδια ανάμεσα σε Εβραίους και Τριεψιλίτες στην Πλατεία Νεομάρτυρος Γεωργίου στην πλατεία Πάργης. Ομάδα εβραιοπαιδων που διασκεδάζε γιορτάζοντας τις αποκριές των Ισραηλιτών, διέσχισε την πόλη με αμάξια φωνάζοντας “Κάτω τα Ε.Ε.Ε”. Θερμοίμοι οπαδοί των Ε.Ε.Ε. επιτέθηκαν και τους χτύπησαν στην πλατεία. Επακολούθησε συμπλοκή που πήρε τέλος με την επέμβαση της αστυνομίας».

Το γιαννιώτικο παράρτημα της οργάνωσης, που “ανασυστάθηκε” από τη γερμανική υπηρεσία ασφαλείας [SiPO](#) και μέλη του απορροφήθηκαν στα Τάγματα Ασφαλείας που έδρασαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής, αλλά και μετά την απελευθέρωση, “νομιμοποιημένα” πλέον από την ελληνική κυβέρνηση, γράφει σε προκήρυξή του: «Ημείς οι Έλληνες τους οποίους φοβούνται και μισούν περισσότερο οι Εβραίοι, δεν πρέπει να υστερήσωμεν και εις την σημερινήν κρίσιμον περίστασιν της παγκοσμίου πάλης εναντίον της επιβολής του Ιουδαϊσμού, αλλά είμεθα πρωτοπόροι εις τον σκληρόν αγώνα. Δεν συνιστώμεν βιαιοπραγίας. Αύται θα έλθουν με το πλήρωμα του χρόνου...»

Κομμάτι της πόλης αλλά και στόχος

Μετά τη μεταπολίτευση, ο αντισημιτισμός γίνεται ιδεολογία όχι μόνο των ακροδεξιών αλλά και κοινωνικών ομάδων που, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο, μάχονται τα στερεότυπα, τις διακρίσεις, τον ρατσισμό. Ομάδες του δημοκρατικού τόξου βάζουν στο ίδιο τσουβάλι τον αντισιωνισμό, την εναντίωση δηλαδή στην ύπαρξη ξεχωριστού κράτους του Ισραήλ, με τον αντισημιτισμό. Αποτέλεσμα; Ο αντισιωνισμός να χρησιμοποιείται ως προκάλυμμα για τον αντισημιτισμό, που κατά συνέπεια δεν αναγνωρίζεται ως ρατσισμός και δεν ταυτίζεται με ακροδεξιές ιδεολογίες. «Όποιος δεν θέλει να παραδεχθεί ότι είναι αντισημίτης, χρησιμοποιεί το εύκολο επιχείρημα του αντισιωνισμού», υπογραμμίζει ο κ. Ελισάφ.

Οι συνθήκες αυτές, σε συνδυασμό με τη μικρή και γερασμένη εβραϊκή κοινότητα, οδηγούν σε μια σειρά από γεγονότα τη δεκαετία του '90 που κάθε άλλο παρά σεβασμό στο ζωντανό εβραϊκό κύτταρο της πόλης επιδεικνύουν. Η ανέγερση μνημείου για τους εβραίους Γιαννιώτες στο ιστορικό κέντρο της πόλης το 1994 δεν ήταν εξάλλου μια συμβολική απόδοση τιμής στην κοινότητα, αφού χρηματοδοτήθηκε, όπως σχεδόν όλα τα ανάλογα μνημεία στην Ελλάδα, από τους ίδιους τους Εβραίους και όχι από τον δήμο ή το δημόσιο.

Στα τέλη της δεκαετίας του '90, ο δήμος Ιωαννιτών δημιουργεί ένα πάρκο και παιδική χαρά δίπλα από το εβραϊκό νεκροταφείο σε έκταση που είχε παραχωρήσει η ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων. Ο δήμος παίρνει την απόφαση να ονομάσει αυτό το πάρκο «Ούλοφ Πάλμε» προς τιμή του δολοφονηθέντος Σουηδού πρωθυπουργού. Η προσφορά της ισραηλιτικής Κοινότητας δεν αναγνωρίζεται.

Λίγο πριν από το 2000, η ισραηλιτική Κοινότητα μαθαίνει με καθυστέρηση αρκετών ετών ότι για το εβραϊκό νεκροταφείο Ιωαννίνων υπήρξε αποχαρκτηρισμός της χρήσης γης και ότι στην περιοχή προβλεπόταν κοινόχρηστος χώρος. Εκείνη την εποχή, οι γεροντότεροι της ισραηλιτικής Κοινότητας, αδύναμοι να παλέψουν για τον λατρευτικό τους χώρο, παραδίδουν τα ηνία στους νεότερους. Η μάχη της ισραηλιτικής Κοινότητας και προσωπικά του νέου προέδρου της Μωυσή Ελισάφ είναι μεγάλη. Οι προσπάθειες του δήμου να μετατρέψει το εβραϊκό νεκροταφείο σε οτιδήποτε άλλο δεν σταματούν. Οι πιέσεις δε κάποιων κατοίκων, είναι μεγάλες προς τον δήμο.

Το βράδυ της 14ης προς 15η Απριλίου 2002, οι κάτοικοι της οδού Μεγάλου Αλεξάνδρου στο ύψος του εβραϊκού νεκροταφείου ειδοποιούν την αστυνομία γιατί ακούνε θορύβους μέσα από τον φράχτη. Οι αστυνομικοί που σπεύδουν εκεί συλλαμβάνουν... άλλους αστυνομικούς, οι οποίοι αποδεικνύεται ότι είναι η Δίωξη Ναρκωτικών της πόλης που «ενέδρευε» στον χώρο του νεκροταφείου επειδή είχαν πληροφορίες για αγοραπωλησίες ναρκωτικών. Στο νεκροταφείο, στο οποίο βρίσκονται τάφοι χρονολογούμενοι ακόμα και από τον 15ο αιώνα, υπάρχουν εξόχως ερημικοί χώροι.

Το επόμενο πρωί του φιάσκου, οι άνθρωποι της ισραηλιτικής Κοινότητας διαπιστώνουν ότι μνήματα στο νεκροταφείο έχουν φθορές, χωρίς να είναι συγκεκριμένος ο χρόνος που αυτές έγιναν. Για την υπόθεση, η αστυνομία διατάσσει ένορκη διοικητική εξέταση, από την οποία τελικά δεν ασκείται καμία δίωξη.

Δυστυχώς, αυτή δεν θα ήταν η μόνη, αλλά ούτε και η πιο ήπια και “συμβολική” επίθεση στον χώρο.

Οι επιθέσεις αλλάζουν χαρακτήρα

Μόλις 15 μήνες αργότερα, τον Αύγουστο του 2003, στόχος γίνεται η Εβραϊκή Συναγωγή, στο Κάστρο. Εκεί, τα πράγματα γίνονται πιο συγκεκριμένα, καθώς οι δράστες γράφουν συνθήματα κατά των Εβραίων και δεν περιορίζονται στα ναζιστικά σύμβολα.

Οι επιθέσεις όμως δεν έχουν φτάσει καν στην κορύφωσή τους. Στις 8 Οκτωβρίου του 2003 άγνωστοι ζωγραφίζουν σβάστικες έξω από το εβραϊκό νεκροταφείο. Μετά από μια τετράχρονη παύση, το μισητό σύμβολο επιστρέφει στην πόρτα του νεκροταφείου στις 26

Φεβρουαρίου του 2007.

Το 2008 και το 2009, σχεδόν ταυτόχρονα με την είσοδο της νεοναζιστικής Χρυσής Αυγής στο επίσημο πολιτικό προσκήνιο, αρχίζουν να καταγράφονται οι περισσότερες, αλλά και πιο βίαιες βεβηλώσεις. Σβάστικες στην πόρτα, ξανά, στις 25 Μαρτίου 2008, ζημιές και συνθήματα στις 21 Ιανουαρίου 2009.

Η διαφορά με τις κατά τόπους άλλες δραστηριότητες των νεοναζί στην Ελλάδα, που έχουν στοιχίσει ανθρώπινες ζωές, είναι ότι στα Γιάννενα η ακροδεξιά παρέμενε για χρόνια “νομιμοποιημένη” στους κόλπους των αστικών πολιτικών σχηματισμών, χωρίς επιθέσεις και βιαιοπραγίες, τουλάχιστον όπως καταγράφονται συστηματικά σε άλλες πόλεις. Το ακροδεξιό κόμμα, βασικός φορέας αντισημιτισμού, προτιμούσε να μένει στις εμφατικές του παρουσίες στη σημερινή εκδοχή των γιορτών στον Γράμμο και το Βίτσι για τη λήξη του εμφυλίου πολέμου. Αυτές εναγκαλίζεται ο μητροπολίτης Κονίτσης, Δρυϊνουπόλεως και Πωγωνιανής Ανδρέας, συνεχίζοντας μια μακρά παράδοση με τη σιωπή της κεφαλής της Εκκλησίας να είναι εκκωφαντική. Οι λεγόμενες «γιορτές μίσους» (με τη μορφή μνημοσύνου πια) αποτελούν τα τελευταία χρόνια αποκλειστικότητα της Χρυσής Αυγής, [μεpsilon;lon](#)
[τοn;ν](#) [μητροn;ποn;λ&iτη](#)
[Κοn;νiτσησf;να](#)
[“αναπτεpsilon;lon;ρωνεpsilon;lon;ι](#) [τοn;](#)
[ηθικοn;ροn;σταμενων](#)
[παρισταμενων](#)
με τον απόλυτό του λόγο.

Τον Ιούνιο και Ιούλιο του 2009 όμως, οι επιθέσεις ενάντια στους Εβραίους περνούν σε άλλο επίπεδο.

«Αθάνατος Ελληνικός Στρατός» και... αίμα χελώνας

Στις 2 Ιουνίου του 2009 οι άνθρωποι της ισραηλιτικής Κοινότητας βρίσκονται μπροστά σε μια τραγική εικόνα, καθώς οι δράστες αυτή τη φορά δεν περιορίζονται στην αναγραφή συνθημάτων, αλλά σπάνε έξι συνολικά τάφους μέσα στο νεκροταφείο, προσπαθούν να γκρεμίσουν το μνημείο του Ολοκαυτώματος που βρίσκεται εκεί, ενώ σκοτώνουν και μια χελώνα (!), περιχύνοντας το αίμα της σε κάποιους τάφους. «Αθάνατος Ελληνικός Στρατός» και κέλτικοι σταυροί με σπρέι πάνω στο μνημείο του Ολοκαυτώματος, ολοκληρώνουν την εικόνα.

Το νεκροταφείο τίθεται υπό αυστηρή αστυνομική παρακολούθηση, χωρίς όμως αποτελέσματα. Το βράδυ της 8ης Ιουλίου, ένα μήνα μετά δηλαδή, εντοπίζονται άλλοι δύο τάφοι σπασμένοι.

Μια πρώτη απάντηση έρχεται από το πιο δημοκρατικό κομμάτι της κοινωνίας των Ιωαννίνων. Στις 18 Δεκεμβρίου 2009, εκατοντάδες Γιαννιώτες και Γιαννιώτισσες “αγκαλιάζουν” το εβραϊκό νεκροταφείο. Μια συμβολική πράξη που αποτελεί ταυτόχρονα έναν τρόπο άμυνας απέναντι στους βανδαλισμούς και σε όσους έχουν επιλεκτική μνήμη. Λίγους μήνες νωρίτερα, τον Αύγουστο, δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως η τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου, με το ισραηλιτικό νεκροταφείο να ορίζεται ως «αναπαλλοτρίωτο πράγμα».

Η πλήρης, θεσμικά τουλάχιστον, θωράκιση του εβραϊκού νεκροταφείου, έρχεται το 2012, όταν το υπουργείο Πολιτισμού χαρακτηρίζει το μεγαλύτερο μέρος του ως ιστορικό τόπο. Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί πέραν των άλλων τη μακραίωνη παρουσία της εβραϊκής κοινότητας στην πόλη.

Αυτό, όμως, δεν φαίνεται να αφορά κάποιους από τους συμπολίτες μας.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ

[Βα&rhoho;&betaeta;α&rhoho;αΑ&gammaamma;&gammaamma;ε&lambdaambda;η&\[\]](#)

Έχει σπουδάσει στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Εργάζεται στον τοπικό Τύπο των Ιωαννίνων εδώ και 18 χρόνια. Σήμερα, είναι συντάκτρια της συνεργατικής ενημερωτικής ιστοσελίδας typos-i.gr.

[&Gammaamma;ιω&rhoho;&gammaamma;&omicronn;ς](#)
[Τςαντ&i&kappaappa;&omicronn;ς](#)

Γεννήθηκε στην Αθήνα (1975) και ζει στα Γιάννενα από το 1993. Είναι πτυχιούχος της Φιλοσοφικής και διδάκτορας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Εργάζεται από το 2000 σε τοπικά ΜΜΕ των Ιωαννίνων, ενώ συνεργάζεται και με αθηναϊκά μέσα. Είναι συντάκτης της ιστοσελίδας tyros-i.gr.

ΠΗΓΗ: insidestory.gr